

Om Edgar Morin

En granskning av Bosse Holmqvists avhandling
En ny vetenskap? En kritisk läsning av Edgar Morins La Méthode,
ventilerad vid Stockholms universitet 6 mars 1993

Donald Broady

De följande anteckningarna är ett underlag som jag medförde i pappersutskrift när jag agerade fakultetsopponent vid Stockholms universitet den 6 mars 1993 då Bosse Holmqvist försvarade sin avhandling i idéhistoria *En ny vetenskap? En kritisk läsning av Edgar Morins La Méthode*, Brutus Östling Bokförlag, Stockholm/Stehag 1993. I efterhand har jag rättat skrivfel, skrivit ut förkortningar och hyfsat till språket men inte ändrat något i sak. Texten är således en dokumentation från disputationen, och jag har avstått från att bättra på argumentationen och från att stryka ofullkomligheter orsakade av att jag vid denna tidpunkt inte förstod att jag inte förstod vissa saker. (Det gäller i synnerhet några anmärkningar om Comte, som jag orättvist gjorde till anhängare av tanken om en enhetsvetenskap. I Comtes författarskap framträder i själv verket en tidig företrädare för ståndpunkten att komplexare vetenskaper såsom sociologi inte låter sig reduceras till enklare såsom fysik.)

Anteckningarna innehåller åtskilligt som jag inte hade tid eller anledning att beröra under disputationsakten.

I mitt arkiv finns, utöver Bosse Holmqvists avhandling, diverse artiklar av och om Edgar Morin samt följande bokutgåvor.

- Bougnoux, Daniel, Jean-Louis Le Moigne & Serge Proulx (eds) (1990), *Arguments pour une méthode (autour d'Edgar Morin), Colloque de Cerisy*. Paris: Éditions du Seuil, 268 p.
- Morin, Edgar (1970), *Autocritique* [1959]. 2 uppl. Paris: Éditions du Seuil, 256 p.
- Morin, Edgar (1973), *Le paradigme perdu : La nature humaine*. Paris: Éditions du Seuil, 246 p.
- Morin, Edgar (1975), *L'esprit du temps* [1962]. 3 uppl. Paris: Grasset, 288 p.
- Morin, Edgar (1980), *La Méthode 1. La nature de la nature*. 2 uppl. Paris: Éditions du Seuil, 399 p.
- Morin, Edgar (1980), *La Méthode 2. La vie de la vie*. Paris: Éditions du Seuil, 470 p.
- Morin, Edgar (1981), *Pour sortir du XXe siècle*. Paris: Fernand Nathan, 380 p.
- Morin, Edgar (1982), *Science avec conscience*. Paris: Fayard, 328 p. [inget exemplar av boken i arkivet men däremot en fullständig fotokopia]
- Morin, Edgar (1986), *La Méthode 3. La connaissance de la connaissance. Anthropologie de la connaissance*. Paris: Éditions du Seuil, 244 p.
- Morin, Edgar (1990), *Penser l'Europe* [1987]. 2 uppl. Paris: Gallimard, 266 p.
- Morin, Edgar (1990), *Science avec conscience* [1982]. Nouvelle édition. Paris: Fayard, 321 p.
- Morin, Edgar (1991), *La Méthode 4. Les idées. Leur habitat, leur vie, leurs mœurs, leur organisation*. Paris: Éditions du Seuil, 262 p.
- Morin, Edgar (1994), *Mes démons*. 2 uppl. Paris: Éditions Stock, 314 p.

Innehåll

Innehåll.....	2
Sammanfattning av avhandlingen	3
Inledn. t. diskussionen.....	9
Formalia, akribi, sakuppgifter, översättn. etc.....	9
Disposition, skrivsätt.....	10
Ditt credo versus Morins	10
Din metod.....	11
Sociohistorisk analys.....	11
Överensstämmelse med naturvetarna faktiskt gör	12
Varför inte låta Morin göra som han vill?.....	13
Din kritikpunkt 1: Bristande kontextualisering, dvs. Morin bryr sig för lite om kunskapens historiska och sociala betingelser	14
Din kritikpunkt 2: Morin negligerar de förmedlande leden mellan ytterpoler.....	15
Din kritikpunkt 3: Objektivistiska, empiristiska och neutraliserande tendenser i Morins syn på vetenskapen.....	15
Din kritikpunkt 4: Med tiden allt större undfallenhet inför vetenskapen.....	15
Din kritikpunkt 5: Morin utnyttjar vetenskapen för att legitimera social-politiska ståndpunkter.....	16
Din kritikpunkt 6: Nedtoning av de ursprungliga social-politiska ambitionerna.....	16
Din kritikpunkt 7: Morins <i>scienza nuova</i> är inte så ny	18
Din kritikpunkt 8: Bristande självreflexion.....	19
Diskussion av Morins verk, dess innebörd och betydelse.....	20
Till sist.....	25

Sammanfattning av avhandlingen

Kapitel 1

Första kapitlet, rubrik: "Teoretiska utgångspunkter. Problemformulering"

I detta kapitel lyfter du fram dina egna vetenskapsteoretiska eller vetenskapsfilosofiska ståndpunkter. Du förespråkar ett utpräglat kontextualistiskt synsätt, dvs menar att all kunskap, inklusive den vetenskapliga, måste analyseras som underkastad sociala och historiska bestämningar.

Du nämner att kontextualism i denna mening, dvs. fokus på kunskapens och vetenskapens socio-historiska bestämningar, blivit alltmer utbredd inom modern vetenskapsteori. Kontextualism skall vi här uppfatta i motsats till internalism, till försöken att förklara vetenskapens utveckling så att säga inifrån.

Och du hänvisar till följande kontextualister bland vetenskapshistorikerna eller vetenskapsfilosoferna vilkas ståndpunkter stämmer någorlunda överens med dina egna:

Yehuda Elkana, som skiljer mellan *image of knowledge* och *body of knowledge*. Inom religionen, konsten, vetenskapen och vardagslivet finns en mängd olikartade kunskapsbilder, var och en med sina egna grundantaganden och prioriteringar, som frambringar skilda slag av kunskap. Kunskap är därmed utsnitt ur verkligheten så som verkligheten ter sig när just denna kunskapsbild appliceras på den. Kunskapsbilderna är av olika slag i olika kulturer, vid olika tidpunkter, inom olika vetenskapliga discipliner, och de utvecklas med tiden.

Du tycker att Elkana är alltför vag när det gäller att förankra kunskapsbilderna i den sociala och historiska kontexten. Hos den tyske vetenskapsfilosofen **Kurt Hübner** finner du en mer utvecklad känslighet för de historiska bestämningarna. För Hübner är det så att som man frågar får man svar. Vetenskapen riktar sitt strålkastarljus mot verkligheten och det som då blir synligt är verkligheten – *sådan den framträder i just detta ljus*, väl att märka. Och ljuskällan, strålkastaren, blir vi så att säga tilldelade av det samhälle vari vi lever. Men du är heller inte riktigt nöjd med Hübners recept, på grund av att denne är mer historiker än sociolog såtillvida att han tänker sig att strålkastaren obönhörligt tillhandahålles av den historiska situationen, låt säga Sverige 1993. Du önskar en vetenskapssociologi som tar hänsyn till existensen i Sverige 1993 av motstridiga ståndpunkter och kunskapsformer, rotade i sådant som samhällets hierarkier och arbetsdelning, och att det därmed finns en möjlighet att välja – läsaren förstår här att du insisterar på att det trots allt ges viss frihet att välja ficklampa.

Den tänkare som förefaller ligga närmast din egen position är Ludwig Fleck, samme Fleck som Kuhn nämnde först i företalet till *The Struktur of Scientific Revolutions*, sent omsider berömd för en medicinhistorisk studie av syfilisen. Hos Fleck tar du fasta på de två förbundna begreppen tankestil och tankekollektiv. Varje tankekollektiv – vi kan tänka oss en vetenskaplig skolbildning – har sin tankestil. Med Flecks ord kan fakta bara komma till uttryck i tankekollektivets stil.

Och vart tar den yttre verkligheten vägen? Är vetenskaplig kunskap bara en produkt av den sociala värld i vilken forskarna lever? De studerar ju en yttervärld. Här inför du den grekisk-franske filosofen Cornelius Castoriadis argument att vi visserligen inte kan veta något säkert om den ordning som existerar i yttervärlden. Det finns inget tvång för vetenskapen att ta någon viss ordning för given – och dessa frihetsgrader är viktiga för dig att slå vakt om – men däremot kan vi veta att det finns *något* slags ordning, helt enkelt eftersom våra teorier om verkligheten faktisk inte kan vara hurdana som helst. Teorierna kan uppenbarligen inte påtvinga verkligheten vilken godtycklig ordning som helst.

Med hänvisningarna till Elkana, Hübner, Fleck och Castoriadis har du alltså underbyggt din egen kontextualistiska ståndpunkt att vetenskapens fakta aldrig är något slags omedelbara avtryck av verkligheten utan beroende av historiska och framför allt sociala betingelser. Detsamma gäller för vetenskapliga teorier, modeller och metoder, liksom för vetenskapsmännen. Du använder i din bok ofta termen "neutralisering" för att beteckna en ståndpunkt från vilken du tar avstånd, nämligen att vetenskapen och dess produkter och producenter skulle vara undandragna historiska och sociala bestämmingar.

Nu riskerar du att uppfattas som extrem relativist. Ifall allt som vetenskapen åstadkommer är produkter av givna historiska och sociala omständigheter, vart tar då objektivitetskravet vägen, sanningskravet, sådant som brukar kallas giltighetsproblematiken? Är alla sanningar lika goda? Visst existerar väl en s.k. verklighet som teorierna måste prövas mot? Ja, det menar du, vilket framgår av dina hänvisningar till Elkana, Hübner, Fleck och Castoriadis som du räknar som realister. Det finns en verklighet, men alltid också ett slags ramar för vårt tänkande eller ett slags sökarljus som synliggör vissa aspekter av verkligheten — och när väl dessa aspekter av verkligheten gjorts synliga, då blir de påtagliga och prövbara.

Vad du gör är alltså att försöka balansera mellan de två ytterpositionerna objektivism och relativism. Vetenskaplig verksamhet är så att säga bestämd från två håll, av sociala och historiska omständigheter som frambringa vissa tankestilar, tolkningsramar, metoder etc, och av ett slags motstånd från den ordning som existerar i verkligheten. Detta *motstånd* från verklighetens ordning finns där och detta kan vi reagera på, även om vi aldrig kan ta av oss våra i bestämda sociala och historiska omständigheter fabricerade glasögon. Vi kan aldrig betrakta verklighetens ordning direkt, som något givet, objektivt.

Och mer än så. Du vill inte bara själv utföra denna balansakt, utan hävdar att vetenskapsteorin lidit svårt av att de två alternativen objektivism och relativism spelats ut mot varandra som alltför renodlade extrempositioner.

Jag tolkar dig så att en renodlad objektivism, som du tillskriver vad du ofta kallar traditionell vetenskap, är synnerligen utbredd men genomfalsk och saknar existensberättigande, medan en renodlad extremistisk relativism helt enkelt kanske inte finns! Det finns inga relativister som hävdar att all kunskap duger lika bra – astrologi, nazism, vad som helt. Den sortens relativism är en hotbild, en *strawman* som försvararna av den traditionella vetenskapens förment givna och objektiva kunskap använder för att skrämmas.

I ditt eget perspektiv ter sig kunskap som något som uppstår i ett samspel mellan ett socialt och historiskt placerat subjekt och den verklighet som inte är åtkomlig annat än i och genom detta samspel.

Jag tror att ditt främsta budskap här är att det som belyses av vetenskapen alltid är beroende av själva ljussättningen, och att detta beroende inte bara gäller vad som låter sig belysas och observeras, utan även principer för kontroll, för verifiering eller falsifiering, för klassificering, för tolkning etc.

Och jag tror att främsta föremålet för din kritik är böjelsen – kännetecknande för den vetenskap du benämner objektivistisk, empiristisk eller neutraliserande – att leta upp något hörn av denna s.k. verklighet och hävda att dessa data, forskningsresultat, tabeller är objektivt fastslagna i betydelsen givna fakta, dvs undandragna den här ljussättningen, och i stället direkta avtryck av verkligheten.

Det är således inte objektivistisk vetenskap du i första rummet kritiserar. Skurken i din berättelse är själva föreställningen – illusorisk, enligt din mening – att det kan existera objektiv kunskap i denna speciella dekontextualiserade mening. Detta är vad du menar när du talar om att man neutraliserar vetenskapen.

I synnerhet vänder du dig mot att man hänvisar till vetenskapen och dess objektivitetsanspråk för att på så sätt legitimera syften som egentligen är socio-politiska till sin natur. För vad som i så fall händer är att man stänger vägen för egentliga socio-politiska krav. Du tänker uppenbarligen främst på

samhällsförbättrambitioner, vilka framstår som irrelevanta ifall vetenskapen tillerkännes en ställning som någon slags överdomare.

Dessutom är det fråga om lurendrejeri när socio-politiska recept grundas på förment objektiva vetenskapliga argument vilka vid närmare påseende inte är värst objektiva utan i sin tur grundade i socio-politiska förutsättningar – du nämner maktförhållanden, samhällets hierarkier, arbetsdelningen.

Och vad gäller Morin, menar du att han å ena sidan går med på att kunskap, även vetenskaplig kunskap, är socio-historiskt betingad, å andra sidan slår till reträtt på just denna punkt.

Sen går du lös på Morin.

Kapitel 2

Kapitel 2 innehåller en kort intellektuell biografi. Edgar Morin född 1921, dvs. i dag drygt sjuttio år gammal. Motståndsrörelsen under andra världskriget. Hegelläsningen i början av 40-talet. Medlem av PCF 1944, utesluten 1951. Som forskare och författare verksam i gränslanderna mellan ett stort antal specialiteter såsom vetenskapsteori, systemteori, cybernetik, biologi, sociologi.

Enklaste sättet att få en överblick över biografien och författarskapets kronologi är nog att nämna hans böcker. De första handlade om Tyskland:

1946 *L'an zéro en Allemagne*

1947 *Allemagne, notre souci*

Därefter hans första större bok, en antropologisk studie av döden:

1951 *L'homme et la mort dans l'histoire*

Fick svårigheter med partiet, försökte försvara kulturens autonomi, men ville själv inte bryta sig ur. Blev i stället utesluten 1951. Beskriver sitt förhållande till kommunismen i en bok:

Autocritique, 1959.

Morins tankekollektiv var nu den frihetliga, rådssocialistiska eller anarkistiska yttersta intellektuella vänstern. Han tillhörde de drivande krafterna bakom tidskriften *Arguments* 1956–1962. Bland Morins vänner och likasinnade nämner du särskilt Cornelius Castoriadis

Under femtiotalet fast tjänst som forskare vid CNRS, alltså en det slags privilegierade livstidsanställning som man behåller vare sig man gör något eller ej. Identifierades som sociolog, ägnade sig åt masskulturen, särskilt filmen, som han ägnade två böcker:

1956 *Le Cinéma ou L'Homme imaginaire. Essai d'anthropologie sociologique*

1957 *Les stars*

Samt en bredare bok om masskulturen :

1962 *L'esprit du temps*

Och en bok om moderniseringen av en by i Bretagne jämte två böcker om dagsaktuella fenomen, majrevolten 1968 och 1969 års rykten om sexslavhandel i Orléans:

1967 *La métamorphose de Plozevet. Commune en France*

1968 *Mai 1968 : la Brèche*

1969 *La Rumeur d'Orléans*

Redan innan de tre sist nämnda böckerna gått i tryck hade Morin bytt inriktning. Han konverterade s.a.s. till naturvetenskaperna, i synnerhet biologin. Du anger 1966 som året för omvändelsen (p. 43). Morin blir då medlem av "de tiös grupp", bestående av cybernetiker, biologer, författare och andra som träffas för att diskutera vetenskap och politik. Vistades vid ingången till 1970-talet under en period vid

Salk Institute for Biological Studies i Kalifornien. Orienterar sig i den nya biologin, ekologin och cybernetiken, lär av Jonas Salk, Anthony Wilden, Gregory Bateson. Skriver:
1970 *Journal de Californie*

Återkommen till Frankrike fortsätter Morin att suga åt sig i synnerhet biologins nyaste rön. Han lär sig kanske mest av biologen Henri Atlan, men även av Jacques Monod och Francois Jacob, båda molekylärbiologer och nobelpristagare, jämte biologen Heinz von Foerster, berömd för sina teorier om självorganiserande system.

Morin arrangerade i början 1970-talet ett kollokvium på temat "L'Unité de l'homme" (människans enhet). Bland de prominenta deltagarna var von Foerster, Monod med flera. Därifrån stammar ett omfattande och viktigt tidsdokument (830 p., numer tillgängligt i en nyutgåva i tre volymer):
1974 *L'Unité de l'homme. Invariants biologiques et universaux culturels. Essais et discussions présentés et commentés par Edgar Morin et Massimo Piattelli-Palmarini*

Morins eget bidrag till sagda konferens svällde och blev egen liten bok:
1973 *Le paradigme perdu : La nature humaine*

Samma år, 1973, började Morin skriva på sitt stora arbete *La Méthode*, publicerat i fyra band 1977, 1980, 1986 och 1991, en utgivning som interfolierades med andra skrifter:

1977 *La Méthode 1. La nature de la nature*

1980 *La Méthode 2. La vie de la vie*

1981 *Pour sortir du XXe siècle*

1982 *Science avec conscience*

1983 *La nature de l'URSS*

1984 *Le rose et le noir*

1984 *New York*

1984 *Sociologie*

1986 *La Méthode 3. La connaissance de la connaissance. Anthropologie de la connaissance*

1989 *Vidal et les siens*

1990 *Introduction à une pensée complexe*

1990 *Penser l'Europe*

1990 *Science avec conscience*, 2 rev. uppl.

1991 *La Méthode. Tome 4. Les idées. Leur habitat, leur vie, leurs mœurs, leur organisation*

De nämnda *Science avec conscience* (1982, 2 uppl. 1990) och *Introduction à une pensée complexe* (1990) kompletterade framställningen i *La Méthode*. Övriga böcker innehåller mer politiska betraktelser, samtidssociologi, dagboksanteckningar, självbiografiska notiser.

Det är *La Méthode* som står i centrum för ditt arbete.

Kapitel 3

Du redovisar i kapitel 3 en retrospektiv läsning av sex av de tidigare böckerna i syfte att blottlägga det som pekade fram mot *La Méthode*.

I *L'homme et la morte* (1951) fäster du dig framför allt vid dialektiken mellan individualitet och delaktighet, dvs. Morins argument att det tillhör människans natur att *både* vara en ensam unik individ och inlemmad i gemenskaper, här i synnerhet andliga sådana, såsom religionen. Du ser häri ett föregripande av Morins ambition att förena ytterligheter. I denna bok var ytterligheterna å ena sidan individualismen, å andra sidan behovet att underordna sig en större helhet, till exempel religionen. Morin ville bereda utrymme för båda ytterligheterna, och i försvaret av individualismen spårar du en anti-stalinistisk tendens. I betoningen av delaktigheten, delens beroende av systemet, finner du spår av Hegelläsningen.

Autocritique (1959) var en uppgörelse med stalinismen. Här betonar du åter Hegelläsningens betydelse, i flera avseenden. Hegel framträder som förföraren som lurade in Morin i stalinismen: om allt passar in som dialektiska beståndsdelar i ett snyggt system, som nödvändiga led i frihetens utveckling, i så fall kan även terrorn framstå som acceptabel. Men Hegels dialektik vändes här även mot stalinismen, mot det monolitiska politiska systemet, de entydiga sanningarna och paradismyterna. Dessutom betonar du Morins kritik av tron på den statiska och oföränderliga sanningen, hans misstro mot anspråken på objektiv kunskap och hans plädering för en dynamisk och relativistisk kunskapsuppfattning. Dessutom förespråkade han en helhetssyn på människan med hänsyn tagen till såväl det biologiska som det psykiska och det sociala. Allt detta pekar ju framåt, även om Morins ärende här fortfarande framför allt var politiskt. Om naturvetenskapen hade han ännu föga att säga.

Introduction à une politique de l'homme (1965). Morin återvände till kritiken av den endimensionella människosynen och den därmed sammanhängande torftiga politiken. Här börjar du också spåra tendenser till att Morin utnämnde en ny ifrågasättande vetenskap till ett slags förebildligt mönster för samhällslivet i övrigt.

Le vif du sujet (1969). Fortsatt utläggning av hur en allmän antropologi, en allmän lära om människan, skulle kunna se ut. Morin hade inte börjat hämta stöd i naturvetenskapen, men du finner slående likheter med vad som komma skall: plädering för ett kunskapssökande inriktat inte mot att fixera statiska tillstånd utan mot utvecklingen, förändringen, ordningen. Dessutom hoppades Morin här på en antro-po-kosmologi, "ett perspektiv som belyser samtliga vetenskaper om människan och naturen". Han planerade vid denna tid ett fyrabandsverk därom, dvs. det som ska bli *La Méthode*.

Journal de Californie (1970) om Morins färskas erfarenheter från sin vistelse vid Salk Institute, och hans omvändelse till den nyaste biologiska vetenskapens rön.

Le paradigme perdu : La nature humaine (1973) var en programskrift för en ny vetenskap, en *scienza nuova*. Detta uttryck, som skulle återkomma i Morins skrifter, har du har valt som titel på din avhandling. I *Le paradigme perdu* var det framförallt fråga om att förena biologisk vetenskap med kulturvetenskaperna, för att därmed ge en tillräckligt komplex bild av människan. Boken skildrade det mänskliga släktets genes och utveckling, med hjälp forskningsrön från biologi, hjärnfysiologi, ekologi, etologi etc. Du fäster här uppmärksamheten vid Morins plädering för självorganiserande och öppna system, system som kan reagera konstruktivt på störningar. Hjärnan är paradexmplet.

Du kallar *Le paradigme perdu* ett förspel till *La Méthode*, åt vilken du ägnar resten av din avhandling, ett kapitel åt var och en av volymerna.

Inledningsvis placerar du Morin i förhållande till de vetenskapliga eller vetenskapsteoretiska strömningar som betytt mest för honom fr.o.m. slutet av 1960-talet:

1. den allmänna systemteorin, lanserad av biologen Ludwig von Bertalanffy på 1930-talet, som är på jakt efter generella principer för hur system fungerar, system som är mer än sina delar och som lyder en egen logik som inte kan reduceras till delarnas egenskaper.
2. studierna av öppna system, dvs efterkrigstidens huvudströmning inom systemteorin. Även detta ett område där Bertalanffy var pionjär. Ett exempel på öppet system är en levande organism som hämtar sin föda och annat från omvärlden och interagerar med denna.
3. cybernetikens intresse för självorganiserande system, med nyckelbegrepp som återkoppling, i sin enklaste form t.ex. en termostat som håller temperaturen. Första generationen cybernetiker sysslade mest med sådana system som visserligen är öppna såtillvida att de tar emot impulser utifrån, men statiska i betydelsen att de reagerar för att återställa sin egen jämvikt.

Men Morin imponerades framför allt av andra generationens cybernetiker, såsom Heinz von Foerster och Henri Atlan, vilka fäst uppmärksamheten vid sådant som positiv återkoppling, dvs. att system inte bara återställer status quo utan kan utvecklas när de utsätts för störningar. När det gäller sådana mer komplexa system övergick Morin allt mer till att tala om organisation i stället för om system.

Vidare hade Morin inspirerats av ett helt spektrum av teorier om hur ordning eller organisation kan uppstå ur oordning, ur kaos, ur bruset, med andra ord hur komplexa system kan uppstå spontant – du nämner särskilt biologen Heinz von Foerster, biologen Henri Atlan, kemisten Lya Prigogine och allkonstnären Gregory Bateson. Det lär ha varit Heinz von Foerster som myntade uttrycket "Order from noise". (En i Sverige välbekant boktitel är *Ordning ur kaos* som gavs åt ett verk av Ilya Prigogine och Isabelle Stengers vilket i original hette något helt annat, *La nouvelle alliance*, 1979.)

Sist bland Morins inspirationskällor nämner du nyare informationsteori, särskilt i franska biologers tappning, där all information och i förlängningen all kunskap är en följd av komplexa interaktioner och informationsutbyten mellan självorganiserande system, mellan celler, mellan olika beståndsdelar i hjärnan etc, en tanke som Morin i *La Méthode* tillämpade på de mest skilda företeelser, från den genetiska koden till Gud och Staten (p. 101f).

De fyra banden av *La Méthode* är mycket innehållsrika. Första bandet handlade främst om den oorganiska naturen, kosmologin, partikelfysiken etc, andra bandet mest den organiska naturen, biologi, molekylärbiologi, genetik, ekologi, etologi, tredje bandet mest om hjärnan och människans tänkande, med stark tonvikt vid den kognitiva psykologin, och fjärde bandet om idéernas rike. I det sistnämnda berördes sociologi, idéhistoria, logik med mera – och återigen mycket systemteori och cybernetik.

Samma teman återkom ideligen i samtliga band av *La Méthode* och därmed också i de fyra kapitel som upptar mest utrymme i din avhandling.

Några viktiga teman hos Morin som du lyfter fram är

- Kritik av traditionell vetenskap, av empirismen, av experimentet, av den analytiska metoden, av den klassiska aristoteliska logiken.
- Materialismen, allt ingår ytterst i en fysisk värld.
- Anti-atomismen, systemet är alltid något mer än de ingående delarna. Delen är beroende av helheten, och omvänt.
- Den ekologiska principen, systemen är alltid beroende av omvärlden.
- Självorganiseringsprincipen, dvs varje system lyder sig egen logik och dess uppförande kan inte förutses om man bara känner till den yttre påverkan (Holmqvist 1993 p. 157).
- Självorganiseringsprincipen och ekologin innebär sammantaget en motsättning mellan auto och eko, dvs mellan självorganisation och påverkan från omgivningen. Paradexemplet är här hämtade från biologernas studier av påvisande av cellernas liv, av informationsflöden i hjärnan etc. En annan tillämpning hos Morin är människan som både är en relativt autonom individ och infogad i samhällssystemet.
- Dialektiken mellan ordning och oordning, och principen att ordning eller organisation kan uppstå ur oordning.
- Betonandet av komplexiteten i olika sammanhang, t.ex. hjärnan som en hyperkomplex företeelse (Holmqvist 1993 pp. 211, 221, 228) som man inte kan förstå om man studerar avgränsade fenomen, eller om man nöjer sig med redskap hämtade från en enda vetenskaplig disciplin. Även samhället är hyperkomplex (Holmqvist 1993 p. 228).
- Man måste kombinera fysik, biologi, psykologi – du nämner att Morin var särskilt beroende av kognitiv psykologi och humanvetenskap.
- Anspråken på att allt detta innebär grundandet av en ny vetenskap.

Det är svårt att kort redovisa min läsning av din läsning av Morins läsning av vetenskapliga alster. Jag måste därför överge det här bläddrandet framåt i din avhandling, och ska i stället försöka extrahera fram de viktigaste temana i denna. Jag skall ta fasta på frågetecknet i huvudrubriken och ordet "kritik" i undertiteln. Dina beskrivningar av Morins positioner är mycket ofta förenade med värderande omdömen om desamma.

Förslagsvis kan din kritik av Morins *La Méthode* sammanfattas i åtta punkter. Jag tänkte att vår diskussion sen kunde utgå från dessa punkter, i tur och ordning.

[Overheadbild:]

1. Otillräcklig kontextualisering, dvs. kunskapens historiska och sociala betingelser beaktas inte nog
2. Avsaknad av förmedling mellan oförmedlade ytterpoler
3. Objektivistiska, empiristiska och neutraliserande tendenser i Morins syn på vetenskapen
4. Med tiden allt större undfallenhet inför vetenskapen
5. Otillbörlig användning av vetenskapen för att legitimera social-politiska ståndpunkter
6. Nedtoning av de ursprungliga social-politiska ambitionerna
7. Morins *scienza nuova* är inte så ny
8. Bristande självreflexion, övermaga pretentioner, oförmåga att undersöker kontexten för sin egen teori. Dessutom framgår Morins bristande självförståelse av att han inte är så marginell som han utger sig för att vara.

Tycker du att jag gjort din avhandling rättvisa? Säkert finns det sådant du vill korrigera eller komplettera.

Inledn. t. diskussionen

Först måste jag säga, att du åstadkommit ett stort och imponerande pionjärbete. Det har såvitt jag vet inte tidigare utgivits någon monografi värd namnet om Edgar Morin på något språk. Du har varit helt utelämnad åt ditt eget omdöme och beträffande analyserna av Morins verk inte haft någon egentlig tidigare forskning att stöda dig på.

Men min uppgift här är att försöka leta upp sådant som jag uppfattar som diskutabelt, i bästa mening, i ditt arbete, och att ge dej tillfälle att förtydliga och förvara dig.

Formalia, akribi, sakuppgifter, översättn. etc

Vad gäller akribi, formalia, bokens disposition, avgränsningen av och användningen av källor med mera sådant skall jag fatta mig kort. Jag har bara småsaker att anmärka på, i stil med följande.

Översättningarna är rimliga. Mina invändningar gäller egentliga bara att ordvalet på sina ställen är en smula osvenskt. Exempelvis när du, i samband med resonemang om huruvida kunskapen avspeglar verkligheten, översätter franskans *reflet* med "reflex" i stället för "avspegling" (Holmqvist 1993 p. 244). Den engelska termen *imprinting*, som Morin lånar från bl.a. Konrad Lorentz (M₄ p. 26) brukar på svenska översättas med "prägling", inte "formning" som du gör på flera ställen (Holmqvist 1993 p. 264 och några sidor längre fram). Du skriver i ett referat att enligt Morin "all vetenskap" är humanvetenskap (p. 108) medan det franska originalet talar om "fysikvetenskap" som humanvetenskap (M₁ p. 141).

När du inte citerar text utan enbart hänvisar till en sida, har jag ibland haft svårt att förstå varför du hänvisat just dit. Jag får intrycket att sidan ibland är en smula godtyckligt vald. Jag ska ge dig en lista över sådana ställen: p. 104 [hänvidn. t. SaC 1982 p. 174]; p. 109 [hänvidn. t. M₁ p. 393]; p. 111 not 29 [hänvisn. t. M₁ sid 258]; p. 127 not 40 [hänvisn. t. M₁ p. 102]; 129, mitt på sidan [hänvisn. t. M₁ p. 371].

Jag tycker att du är alltför fåordig i fråga om urval av källor, i synnerhet när det gäller avgränsningen av din corpus. I bibliografin finns p. 326 rubriken "Några artiklar av Edgar Morin". Varför inte samtliga publicerade artiklar? Vilken är urvalsprincipen?

På sidan innan, p. 325, återger du boktiteln *L'homme et la morte*. Om man ska vara petnoga lyder den *L'homme et la morte dans l'histoire* (enligt titelsidan i originalupplagan 1951).

Att du p. 25 ger Karl Popper äran av att ha åstadkommit distinktion mellan *context of discovery* och *context of justification* skulle behöva en motivering eftersom den gängse uppfattningen är att denna distinktion introducerades av Hans Reichenbach i *Experience and Prediction*, 1938.

På sid 111 står "Å ena sidan" varefter inget "å andra sidan" följer.

Du skriver (p. 45) att konferensen "L'Unité de l'homme" ägde rum 1973. Enligt de utgivna handlingarna från konferensen inträffade den redan i november 1972 (se *L'Unité de l'homme. Invariants biologiques et universaux culturels. Essais et discussions présentés et commentés par Edgar Morin et Massimo Piattelli-Palmarini*, 1974)

Du skriver att de tios grupp (*Le Groupe des Dix*) började träffas regelbundet 1966 (Holmqvist 1993 p. 43). Det framgår inte vad du bygger den dateringen på. Enl. en av grundarna, Jacques Robin (i *Arguments pour une Méthode*, 1990, p. 83) inträffade starten i slutet av 1967. Enl. Morin själv var det 1968 som Jacques Robin skapade gruppen (PP 1973 p. 12).

Disposition, skrivsätt

Dispositionen av de första kapitlen är klar och redig. Därefter följer fyra kapitel som handlar om var sitt av de fyra *La Méthode*-banden. Personligen hade jag som läsare föredragit en tematisk disposition. När du betar av banden kronologiskt efter utgivningsdatum blir upprepningarna väldigt många, ibland nästan ordagranna omtagningar av samma argument, och det blir talrika korshänvisningar framåt och bakåt i din egen bok (det måste ha varit pilligt att få alla sidnummer rätt när boken färdigställdes för trycket). Denna dispositionsprincip blir särskilt problematisk när du i behandlingen av tidigare band hamnar i problemställningar som Morin reder ut i senare band. Ett exempel är när du tar upp Morins förhållande till logiken sådant det framträdde i band 3 (Holmqvist 1993 p. 179), och ställer frågor vilka mer eller mindre besvarades på de hela 36 sidor som Morin ägnade åt saken i M4 (pp. 173–209). Här och på somliga andra ställen får jag intrycket att du när det innehållsrika band 4 blev tillgängligt (publ. i okt. 1991) redan hade mer text och analyser färdiga än du hann med att revidera i ljuset av allt som tillkom i band 4.

Ditt credo versus Morins

Om man skall klassificera din egen vetenskapsfilosofiska ståndpunkt så är du väl ett slags realistisk sociologisk kantian, som ganska mycket formats av inte minst fransk sociologi från durkheimianerna och framåt. Yttervärlden existerar, men vi kan aldrig betrakta den annat än genom de glasögon som är oss givna – enligt Kant gemensamma för hela människosläktet, men enligt durkheimianerna, Hübner, Fleck eller Holmqvist oss givna av de förhandenvarande historiska och sociala omständigheterna.

Läsaren förstår att du vill ge en föreställning om din egen *image of knowledge* (Elkana) eller *Denkstil* (Fleck). Du vill låta läsaren bättre förstå varför du läser Morin som du gör. Men den största svårigheten för läsaren blir att det ibland är otydligt *vems* credo du behandlar, Morins eller ditt. Du borde kanske ha skrivit två framställningar, en som mäter Morins resultat med dennes intentioner som måttstock, och en där dina egna vetenskapsteoretiska ståndpunkter blir måttstock.

Din metod

Du deklarerar din egen uppfattning om hur vetenskap bör uppfattas, men säger föga om den vetenskapliga metod du själv använder i detta arbete, annat än att du analyserar tankestilen (till skillnad från tankekollektiven), att du är ute efter hur Morins arbete vuxit fram och utvecklats och att du vill klarlägga premisserna för detta arbete.

Genren är kritisk kommentar. Du går hårt åt Morin, men jag tycker att du ger en god bild av hans arbete. Du är skarp men inte särskilt orättvis, såvitt jag kan se.

Du är ganska försiktig när det gäller att lansera hypoteser till *varför* det finns tillkortakommanden, motsättningar och paradoxer i Morins verk. Som regel nöjer du dig med att konstatera snarare än förklara förekomsten av dylikt. Eller också är dina förklaringar synnerligen allmänna – mer allmänna än nödvändigt, tror jag. Resultatet blir att dina omdömen kan framstå som mästrande, du tenderar att raskt fastslå att Morin har fel utan att leta särskilt djupt efter betingelserna för hans ståndpunkter.

Din återhållsamhet är kanske begriplig. Du vill inte sticka ut nacken utan att vara säker. Men nu i dag kommer mina frågor framför allt att gälla just detta, hur man skall förstå eller kanske förklara Morins verk.

Vi ska undvika att låta den här disputationsakten bli det slags tillställning där opponenter knorrar över att inte respondenten skrivit en annan bok, men jag har några frågor som jag tycker att du, helt inom ramen för ditt arbete, kunde ha ägnat lite mer uppmärksamhet.

Sociohistorisk analys

Du noterar själv (Holmqvist 1993 p. 34) att ditt avhandlingsarbete är mer orienterat mot tankestil än mot tankekollektiv, för att använda Flecks vokabulär. Denna inriktning svär ju egentligen mot ditt eget vetenskapsteoretiska credo i första kapitlet där du framhåller det socio-historiska perspektivet som det grundläggande. Med dina egna utgångspunkter vore det eller de tankekollektiv som varit Morins hemvist värda ett djupare studium.

Som utbildningssociolog saknar jag upplysningar om exempelvis skolgång och studier. Han hade ju två licence-diplom, ett i historia och geografi samt ett i jura, innan den akademiska banan 1942 avbröts av världskriget och engagemanget i motståndsrörelsen (SaC 1982 p. 7). Jag tycker att du åtminstone kunde ha noterat att han kom att ägna sig åt annat än sina huvudämnen och att han förefaller ha varit autodidakt ifråga om de specialiteter som han från och med mitten av 1960-talet skulle ägna merparten av sitt intresse. Hans förhållandevis – dvs. i jämförelse med somliga bättre bemedlade konkurrenters resurser – blygsamma innehav av utbildningskapital och vetenskapligt kapital måste såvitt jag förstår ha varit ett avgörande faktum när vi försöker förstå förutsättningarna för hans insatser och bana genom de akademiska och vetenskapliga fälten.

Morin som sociolog

Morin gjorde exempelvis inte särskilt omfattande investeringar inom det sociologiska fältet i traditionell mening. Du skriver p. 198 att Morins kritik av den traditionella vetenskapen till stora delar är "sociologiskt motiverad", eftersom han kritiserade den för att stå i kontrollens, manipulationens och förstörelsens tjänst. Den utgör ett hot mot livet. Detta låter för mig mer som kulturkritik än som sociologi.

Du skriver att Morin först ägnade sig åt "traditionell sociologi" (p. 43) varefter han skulle ha vänt sig bort från sociologin i traditionell mening och närmat sig bredare antropologiska frågeställningar (p. 51).

Jag tror det var tvärtom. Hans startpunkt var snarare det som vi i dag uppfattar som mainstream-sociologi men som vid denna tid var en avantgarde-position, en ny USA-inspirerad front, där Friedmanns pojkar (dit Morin under en period kan räknas) torde ha utgjort det viktigaste brofästet i Frankrike.

Att Morin fastän ofta kallad sociolog och filosof, såvitt jag vet aldrig blev riktigt insläppt på något av dessa två fält kan kanske till någon del förklaras av hans jämförelsevis kläna utbildningsinvesteringar. Sociologi blev inget examensämne förrän 1958 och samtliga (med undantag för den i olika avseenden udda figuren Gurvitch) ledande sociologer fram till den generation som framträdde under 1960-talet hade skolats till filosofer eller i vissa fall historiker. Den typiska bakgrunden var normalien och filosof. Det gällde för Durkheim, Bouglé, Davy, Aron, Boudon, Bourdieu, vilka alla varit normaliens och agrégés i filosofi. Även den amerikanska empiricismens främsta företrädare, Friedmann och Jean Stoetzel, var normaliens. Touraine var agrégé i historia. Morin var inte normalien. Morin hade såvitt jag förstår inte gjort de investeringar som krävdes för att bli upptagen i de ledande sociologikretsarna och än mindre vad som krävdes för att vinna legitimitet som filosof eller historiker.

Empiricismen var nyhet i början av 1950-talet. Visserligen hade Le Play-traditionen haft den karaktären men var sedan länge utdöd, utkonkurrerad av durkheimianerna, och torde ha saknat direkt förbindelse med 50-talets empiricism. Georges Friedmann (1902–1977), ledargestalten bland de USA-influerade empiricistiska sociologerna, var normalien, medlem av Clarté och av redaktionen för *La revue Marxiste*. Han var bekant för bl.a. sin avhandling om industrisamhället, *Les problèmes humaines de machinerie industriels*, 1946, och blev ledare för Centre d'Études Sociologiques, grundat vid CNRS på Gurvitch initiativ i början av 50-talet. Detta centre skulle bli det främsta fästet för den nya från USA importerade sociologin.

Morin ingick i början av sin akademiska bana i detta samhällsvetenskapliga avantgarde, och tillhörde massmediesociologins pionjärer. Observera att *Le Cinema*, 1956, Morins första vägande arbete om masskulturen, utgavs i Georges Friedmanns serie "L'homme et la machine", på Éd de Minuit. Morin tillhörde vid denna tid (enl. förordet till nämnda bok) forskarna vid Centre d'Études sociologiques. Morin hoppade dock därefter av det empiricistiska tåget.

Du gör kanske Morin till mer sociolog än han var. På sidan 206 torde din översättning "min i sista hand sociologiska föresats ('propos')" vara en övertolkning av originalets "*mon propos sociologique ultérieur*" (M2 p. 327), en formulering som nog snarare handlar om att Morin gör en liten utflykt (*incursion*) in i de sociologiska bemödanden han kommer att ägna sig åt längre fram tiden, i senare volymer av *La Méthode*.

Jag ska bespara dej fler såna frågor, som ju går utanför den uppgift du påtagit dig (du har ju klargjort att du avstår från att studera tankekollektiv och håller dig till tankestilarna).

Om vad som påverkat Morin: "Om kontextualismen kan grundas i en marxistiskt influerad materialism, så är otvivelaktligen uppskattningen av autonomin och ordningen en produkt av såväl läsningen av Hegel som uppgörelsen med stalinismen." (Holmqvist 1993 p. 197). Otvivelaktligen? Sådana är ofta dina förklaringar, du slår fast att påverkningar existerar utan att argumentera för din sak. Att någon tidigare tänkare skrivit något som förefaller påminna om vad Morin skrivit, tycker jag inte är någon sociologisk förklaring (vilket hade krävt exempelvis hänvisningar till de socio-historiska bestämningarna, resonemang om Morins placering som intellektuell etc) och inte ens ett belägg för att det varit fråga om faktisk påverkan.

Överensstämmelse med naturvetarna faktiskt gör

Här en fråga som egentligen inte tillhör ämnet för din studie. Du gör fullständigt klart att det inte är fysikers, biologers och andra specialisters forskningsresultat som sådana utan Morins bruk av dessa som intresserar dig. Ändå kan jag inte låta bli att fundera över hur väl Morins bild av vad fysiker, biologer

med flera gör stämmer med vad de själva menar sig göra. Morin brukar klaga över att specialisterna är njugga mot honom och att hans arbete skylls för att vara journalistiskt.

Det är en svår fråga. Man överblickar ju inte mer än i bästa fall något eller några få forskningsområden. Själv arbetar jag på halvtid med forskning och utveckling av datorsystem vid Institutionen för numerisk analys och datalogi, KTH, och inte särskilt imponerad av Morins sätt att använda datalogin. Eller rättare sagt, han tycks, utan att ange några motiv för det ställningstagandet, ansluta sig till en speciell strömning som utmärkte den tidigaste AI-forskningen, nämligen de synnerligen hårdragna parallellerna mellan datorsystem och mänskligt tänkande. Morin använde inte de tekniska termerna, men hans beskrivning av hur människor är förenade i samhället liknar distribuerat klientsystem. I samhället finns kulturell "mega-dator", "konstituerad av förbindelserna mellan relativt autonoma datorer vilka utgörs av just de individuella andarna/hjärnorna" (M4 p. 20). Morins metaforer är halsbrytande. Direkt fel att säga att programmen bara kan exekvera en instruktion i taget (M4 p. 19). Parallellprocessorerna handlar ju just precis om komma förbi denna begränsning.

Jag har ytterligare en arbetsplats där jag arbetar med utbildnings- och kultursociologi, och även när det gäller Morins sätt att hantera sociologin blir jag förundrad. I fotnoten M4 p. 57 hänvisar Morin till franska översättningar av Habermas böcker från det sena sextioalet (1968 och 1969) om kunskapsintressena, trots att dennes 1980-tals- och 1990-tals arbeten om det kommunikativa handlandet rimligen borde äga betydligt större relevans för de frågor som Morin just här behandlar. När Morin skriver om de intellektuella och intelligentian uppehåller han sig vid Mannheims argument (M4 p. 62 et passim). Hänvisningar saknas till den rika sociologiska och historiska empiriska forskningen på detta område. Inte minst i Frankrike har det ju förekommit en strid ström av empiriska och historiska studier av de intellektuella, exempelvis kollektivbiografier av Jean-François Sirinelli, Christophe Charles, François Dosse med flera. Jag konstaterar också att Morins karaktäristik av Bourdieus sociologi är grovt tilltyxad. När Morin tror att habitus är något som rätt och slätt determinerar människor (M4 p. 14) förbiser han att habitus, dvs den uppsättning dispositioner som är inristade i kroppen och själen, i Bourdieus och hans medarbetares analyser är ett slags program för att generera strategier, vilka kan utformas på olika sätt beroende på kontexten. Just detta hade Morin kunnat göra en egen poäng av eftersom han i debatten om DNA tar ställning för en ståndpunkt som förfäktats av Henri Atlan med flera, att DNA inte direkt styr kroppen utan just alstrar strategier ("kompetens ur vilken strategier emanerar", Morin M1 p. 324, citerad av Holmqvist 1993 p. 140). Och på ett annat ställe (M4 p. 23, fotnoten) blandar Morin ihop Bourdieus begrepp kulturellt kapital och symboliskt kapital så att resultatet blir gallimatias.

Detta om ett par områden, datalogi och sociologi, som jag själv råkar vara bekant med, och där jag får intrycket att Morin uttalar sig om sådant som han känner dåligt till. När det gäller vissa andra för mig obekanta områden tycks han vara personligen nära bekant med framstående specialister, särskilt biologer, och man får hoppas att han har kläm på vad de sysslar med. Vad är din uppfattning om Morins förmåga att göra rättvisa åt den forskning vars landvinningar han lägger till grund för sitt eget projekt? Kan man utläsa något ur receptionen, anmälningar etc? Kan det vara så att han ägnat sig åt det som i forskningsdebatten brukar kallas *cherry picking* (plocka russinen ur kakan kanske man säger på svenska), dvs. att han ibland frestats att i stället för att försöka förstå olika forskningsområden plockade upp sådant som förefaller stärka hans egna ställningstaganden?

Varför inte låta Morin göra som han gör?

Varför vill du inte låta Morin göra som han gör? På punkt efter punkt ger jag dej rätt i karaktäristiken av Morins arbete, t.ex. att han försökt laborera med oförmedlade ytterligheter, såsom kontextualisering och autonomi. Men samtidigt har jag lust att fråga dig: Vad är det för fel på det? Varför vill du sätta betyg på det Morin gjort, bedöma somligt som rätt och somligt som fel? Varför kan inte Morin få göra som han önskar? Exempelvis renodla ytterligheterna utan att peta in mellanled? Du kanske har argument för dina avfärdanden men jag hittar inte sådana i texten.

Återigen problemet med vems credo som är måttstocken. Dömer du ut Morin för att han inte lever upp till sitt eget program eller för att inte tillfredsställa dina krav? Det förblir ofta oklart i din framställning.

För att anknyta till det vi talade om nyss: ett alternativ vore att du, när du karakteriserat någon aspekt hos Morin, tar ett steg tillbaka och försöker förklara mer, t.ex. med hänvisning till den socio-historiska kontexten. Eftersom du är så försiktig härvidlag riskerar du att bli kritiker i betydelsen felfinnare. Intressantare tycker jag är det slags kritik som handlar om att undersöka möjlighetsbetingelser, att försöka utforska varför saker är som de är.

Låt oss i tur och ordning gå genom de åtta kritikpunkter som jag läst ut ur din avhandling.

Din kritikpunkt 1: Bristande kontextualisering, dvs. Morin bryr sig för lite om kunskapens historiska och sociala betingelser

Du menar att Morin underbetonat vetenskapens kontextberoende, dvs. fäst för liten vikt vid sociala och historiska bestämningar. Som du ofta uttrycker saken: Morin "neutraliserar" vetenskapen, framställer den som frikopplad från sociala och historiska bestämningar och politiska intressen (t.ex. Holmqvist 1993 p. 175, p. 240f).

Ditt krav på socio-historisk kontextualisering skulle nog Morin uppfatta som sociologism. Ty till skillnad från dig tilldelar inte Morin det socio-historiska någon självklar prioritet. Han räknar med ett flertal sfärer: kosmologins sfär, biosfären, samt människans sfär. Den sistnämnda innefattar en kognitiv sfär, en sociologisk-historisk sfär och en "noosfär" (idéernas, föreställningarnas, teoriernas, doktrinernas, ideologiernas rike).

Men när du använder ordet kontextualisering tycks du förutsätta att kontexten *måste* vara historisk-social. Återigen: det verkar vara ditt eget vetenskapsteoretiska program snarare än Morins som blir din referens.

M₃ var en kunskapsantropologi medan M₄ var en kunskapsekologi. Särskilt de första hundra sidorna av M₄ tycker jag i någon mån svarade mot dina krav på socio-historisk kontextualisering. Återigen drabbas jag av misstanken att du inte hunnit med att beakta att Morin i M₄ faktisk innehöll svar på åtskilliga av dina kritiska frågor.

Samtidigt förstår jag om du blev besviken när M₄ blev tillgänglig eftersom Morin där egentligen inte säger mycket mer om det sociala och historiska, snarare mindre, än vad durkheimianerna och deras allierade och efterföljare sade för bortåt ett sekel sedan. I stället åstadkom han något nytt i tre avseenden:

1. metaforer hämtade från datalogin
2. det sociobiologiska perspektivet (liknar Chomskys tanke att det finns invarianta drag hos alla mänskliga hjärnor; Morin räknar med att människor har två slag av kollektivt minne, ett biologiskt och ett kulturellt)
3. komplexiteten, att tänka ihop ett otal vetenskapliga traditioner

Du hävdar också (p. 121) att det blir "allt vanligare" att kontexten försvinner. Jag har svårt att urskilja en sådan utveckling genom de fyra banden av *La Méthode*, publ. 1977–1991.

Kanske förebrår du egentligen Morin att han inte övergav det projekt som för honom var så viktigt redan i *L'homme et la morte*, 1951, nämligen att förena biologi med antropologi? Jag tycker att vi inte

ska glömma att Morin verkligen var en pionjär dåförtiden, ett kvartssekel innan sociobiologins startpunkt kring mitten av 1970-talet.

Din kritikpunkt 2: Morin negligerar de förmedlande leden mellan ytterpoler

När man läser Morin är det lätt att komma att tänka på en särskild människotyp som Umberto Eco nämner i sin bok *Foucaults pendel*, nämligen den sortens människa som när han möter två oförenliga ståndpunkter väljer att tro på båda, samtidigt. Än mer kommer jag att tänka på en passage i sjunde kapitlet av samma roman där några luttrade förlagsredaktörer sitter och ondgör sig över knäppskallar som skickar in manuskript. Redaktörer skisserar en reform av den högre utbildningen, inrättande av ett särskilt lärosäte för komparativ irrelevans, vars målsättning är att producera lärda män som i oändlighet kan utöka antalet onödiga ämnen. Vid denna läroanstalt skall det finnas en institution för oxymoronik som erbjuder kurser i ämnen som Tradition-evolution, Demokratisk oligarki, Parmenidisk dynamik, Heraklitisk statik, Spartansk cybernetik, Tautologisk dialektik och Zigensks stadsplanering.

Du pekar på många ställen i din bok ut hur Morin försökt omfatta två renodlade ytterpositioner, såsom kontextberoendet versus autonomi (Holmqvist 1993 p. 197); myt versus vetenskap (p. 237); försvar av verifikationen mot sociologiska överdrifter versus en stundtals förvånande tendens att överdriva subjektets roll (p. 260); vetenskapstro versus socio-politiskt motiverad kritik; objektivitetsföreställningar versus förvissningen om kontextens genomslag överallt; insikten om att kunskapen är inplacerad i ekologiskt sammanhang versus tron på universella sanningar (p. 304); autonomi versus kontext (p. 208); all kunskap socialt bestämd versus kontextberoende (p. 111); empiristiska tendenser versus kunskapens subjekt- och premissberoende (p. 120).

Din kritik innebär att du tycker att han misslyckats med att finna "en mellanposition" (p. 316) mellan sådana ytterligheter, t.ex. mellan tron på objektiv vetenskap å ena sidan och insikten att vetenskapen är inplacerad i sociala och historiska sammanhang å den andra, eller mellan autonomi och kontextberoende, och så vidare.

Jag ger dig rätt i din karaktäristik. Visst siktade Morin ofta in sig på oförmedlade ytterpoler. Men jag upprepar min fråga: varför inte låta honom göra så? Varför kräva att han ska presentera förmedlingar eller mellanpositioner mellan extremerna?

Din kritikpunkt 3: Objektivistiska, empiristiska och neutraliserande tendenser i Morins syn på vetenskapen

som vi ska behandla i samband med nästa punkt.

Din kritikpunkt 4: Med tiden allt större undfallenhet inför vetenskapen

Du ger p. 173 en bra sammanfattning av Morins ambition. "Den klassiska vetenskapens metoder och antaganden — experimentet, analysen, reduktionismen, atomismen, neutraliteten — kan inte bara förkastas eller elimineras, utan bör inkluderas i en komplex vetenskap, i ett metaperspektiv, som skall

inkludera såväl det gamla som det nya, det förenklade och det komplexa.” På de följande sidorna (se t.ex. mitten p. 175 och på många andra ställen) kritiserar du Morin för denna önskan. Han har, menar du, varit alltför okritisk när han försökt inkorporera sådant som experimentet eller analytisk metod i sin nya vetenskap. Jag måste återigen fråga: vad är det för fel med hans ambitioner? Att hans tilltro till den moderna naturvetenskapen är starkare än din inser jag, men varför inte bedöma vad han åstadkommit i enlighet med hans egna måttstockar?

Du menar att Morins krav på en *scienza nuova* tynade bort under 1980-talet och ersatts av uppmaningar att reformera eller komplettera traditionell vetenskap, och att han omfattar en alltför neutral syn på vetenskapen (p. 313). Vidare att han förhöll sig okritiskt till den biologi han mötte vid vistelsen i Kalifornien, särskilt i början — vilket Morin själv erkänt, men du påpekar att han varit än mer okritisk till den kognitiva psykologin (pp. 74, 252); att han förespråkar biologisk reduktionism (pp. 243, 268, 293); att han i allt högre grad låter traditionell vetenskapen vara som den är, men kompletterar med mer komplexitet (p. 249); att hans tidigare kritik av tekniken och den instrumentella vetenskapen övergått i en vurm för den mest avancerade vetenskapen; att han tenderar att neutralisera vetenskapen (p. 181); att hans verk präglas av ”ett ökat och alltmer okritiskt beroende av vetenskapen” (p. 259).

Återigen: Det är som om du ibland inte beaktar att band 4 gav en hel del svar på dina invändningar. Där framgår bland annat att ”den nya vetenskapen” inte alls förvunnit ur Morins projekt utan tvärtom basuneras ut med stora anspråk under namnet *paradigmatologie* (M4 pp. 21 ff).

Din kritikpunkt 5: Morin utnyttjar vetenskapen för att legitimera social-politiska ståndpunkter

Du avslutar din bok (p. 321) med att betoningen av de socio-historiska och politiska sidorna tillhör styrkan i Morins verk. Jag håller inte med.

Däremot ger jag dig odelat rätt i att Morin utnyttjat vetenskapen för att legitimera social-politiska ståndpunkter. En plädering för hur ett anständigt samhälle bör vara inrättat måste grundas på annat (såsom etiska, politiska eller ideologiska övertygelser, eller klassintressen) än på hänvisningar till datalogi eller hjärnfysiologi (p. 266). Och du har rätt i att det inte är tillrådligt att ”kritisera sociala fenomen utifrån en biologisk kunskap som i sig är starkt influerad av sociala premisser och metaforer” (p. 270). Det är en bra poäng.

Din kritikpunkt 6: Nedtoning av de ursprungliga social-politiska ambitionerna

Du hävdar att Morins samhällskritik mattades under 80-talet (p. 313). Medan det i Morins verk tidigare fanns ”tydliga förhoppningar om en radikalt annorlunda vetenskap, ett paradigmskifte relaterat till sociala förändringar”, så talades i band 3 av *La Méthode* (1986) ”allt mindre om paradigmm eller om brott i utvecklingen. I stället tenderar vetenskapsutvecklingen att betraktas linjärt, som ett långsamt framväxande av allt mer adekvat vetenskap, en allt större objektivitet” (p. 262).

Med risk att vara tjugig. *La Méthode* är disponerad så att först fjärde bandet, med dess inriktning mot ”noosfären” etc, gav utrymme åt sådana frågor, och där lanserades till och med ”paradigmatologin”. Där återkom också med full kraft och stor trovärdighet det nyss nämnda temat paradigmskifte och social förändring. Där fanns åtskillig kritik av Sovjetunionen och stalinismen. Där framgick att det Morin

kallade noologi (ideologikritik o.likn.) är politiskt motiverad. I noosfären är "idéernas kemi" åtkomlig, vilket behövs för förståelsen av sådant som syntesen av kristendom och marxism, särskilt i Sydamerika.

Så jag menar att teman såsom politik och social förändring inte alls försvann ut ur *La Méthode*-projektet, utan återkom i det hitintills senaste bandet, det fjärde. Morin har helt enkelt låtit sina böcker handla om olika saker. Vi bör också påminna oss att Morin inte tänkte sig att *La Méthode* skulle rymma allting; i planeringsskedet (PP 1973 p. 232) förutskickade han två kommande arbeten, dels *La Méthode* och dels ett arbete i förlängningen av *Le paradigme perdu* (1973), varav det senare skulle kunna etiketteras "människopolitik" (*anthropolitique ou politique de l'homme*). Det utrymme som i *La Méthode* kom att ägnas åt politik och social förändring torde således ha varit beroende av vad han vid olika tidpunkter tänkte sig att avhandla i andra böcker. *La Méthode* blev kanske mer av renodlad vetenskapsteori än vad du hade önskat dig, men notera då Morins föresats att behandla det politiska, moralmedvetandet etc i andra sammanhang.

Själv har jag slagits av Morins utpräglat kognitivistiska syn på politik. Han tenderar att i alla lägen betrakta tänkandet som det centrala. Dagens centrala problem är problemet med en politik för människan. Det kan inte finnas någon politik för människan om det inte finns någon teori om människan, och i dag existerar ingen teori om människan (PP 1973 p. 229). I M4 p. 23 nederst nämnde Morin att kunskap är makt och ger makt, men att detta faller utanför ramen för just den här boken. Han tillfogade dock en lång fotnot som slutar med en plädering för att även en sån här esoterisk bok som denna tjänar politiska frigörande syften: "[...] De mest skarpsinniga revolutionära teorierna har ställt problemet om den sociala ojämlikheten genom att fråga efter hur de som vet (eller som vet hur man kontrollerar dem som vet) utövar makt över dem som inte vet. I hjärtat av de sociala nyckelproblemen om makt, hierarkier, ojämlikhet, finns således problemet om kunskapen." (M4 p. 23 nedersta raderna)

Du menar (Holmqvist 1993 p. 316) att Morin okritiskt hyllade den europeiska gemenskapen (i *Penser L'Europe*, 1987). Jag tycker inte att denna plädering till förmån för EG var med okritisk än mycket annat som Morin skrivit. Att han förespråkade dels en större enhet, dels självorganisering på regional nivå, är i linje med hela hans program.

Jag har en fundering om din egen hållning till politiken, en hållning som jag tycker i alltför hög grad får styra din analys av Morins författarskap. Du hävdar (Holmqvist 1993 p. 31) att det finns starka politiska motiv för att förkasta objektiviteten som utgångspunkt och i stället i demokratins namn förespråka den motsatta ståndpunkten, dvs radikal socio-historisk kontextualisering. Detta är ju ingen självklar ståndpunkt. Min personliga invändning är att den kan innebära att initiativet överlämnas till de socialt sett starkaste. Den i andra avseenden resurssvagare som har vetenskapen att stödja sig på är inte i samma grad underkastad den världsliga makten (förutsatt att dete vetenskapliga fältet är tillräckligt autonomt). Jag skulle också, eftersom jag är en anhängare av vetenskapens autonomi, vilja invända att vetenskapen är en kunskapsform bland andra, som har sitt värde just för att den *inte* liknar konsten, vardagskunskapen, politiken, statsförnuftet etc. Därför håller jag inte med när du påstår att kraven på en ny vetenskap inte kan isoleras från socio-politiska krav på ett nytt samhälle (Holmqvist 1993 p. 251), eller att kunskapens kris måste relateras till samhällets kris (Holmqvist 1993 p. 263).

Men vår diskussion här bör inte handla om dina eller mina politiska ståndpunkter. Mina invändningar gäller att du kanske låter dina egna ställningstaganden till relationen mellan politik och vetenskap begränsa dina möjligheter att förstå förutsättningarna för Morins budskap. Du vill helt enkelt att han tänker som du.

Din kritikpunkt 7: Morins *scienza nuova* är inte så ny

Du menar (Holmqvist 1993 p. 121 f) att Morin haft fel när han sagt att Metoden saknades till att börja med. Din tes är att dels en bestämd filosofisk inspiration, särskilt från Hegel (se t.ex. Holmqvist 1993 p. 126) och Marx, dels de samhällskritiska eller politiska intentionerna så att säga hängt med hela tiden och svepts i vetenskaplig klädnad i *La Méthode*. Jag håller inte riktigt med. Morin har i flera sammanhang (se särskilt förordet till 1 uppl. 1982 av *Science avec Conscience*) varit noga med att visa att han tänkt det mesta redan tidigt i sitt liv. Enligt SaC 2 uppl. 1990 syftade förordet i originalupplagan 1982 (ej omtryckt i den nya upplagan 1990) till att visa att Morin redan under perioden 1958–1968 gav uttryck för sina tankar om vetenskapen och komplexiteten. Se även *Arguments pour une Méthode*, 1990, p. 256, där Morin underströk att allt han skrivit efter 1975 för att formulera en ”metod” eller ”epistemologi” varit försök att på begreppslig nivå och medvetet och reflekterat formulera det som han på spontant sätt försökte tillämpa före 1975.

Du anser att Morins fundamentala tankar om komplexiteten inte är så nya, utan förekom redan i hans tidiga skrifter. Du noterar att Morin i *L'homme et la Morte*, 1951, ville studera människan som komplex och att detsamma även gäller hans tidigaste studier av masskulturen. Ja, visst skrev Morin tidigt om komplexitet, men enligt min mening handlade det i de tidigare skrifterna mer om terminologiska överensstämmelser, nämligen förekomsten av ordet komplexitet, än om att han verkligen gav uttryck för sitt senare tänkande om komplexiteten. Se t.ex. *Cinema*, 1956, p. 12, där metoden sägs vara genetisk antropologi (*anthropologie génétique*), en metod som inte tål att presenteras in abstracto. Denna metod kan rättfärdigas blott genom att man visar att den är verksam när det gäller att göra reda för det studerande fenomenets enhet och komplexitet (*rendre compte de l'unité et de la complexité du phénomène étudié*). Och den totaliserande metoden föreskrevs redan i första bandet av *L'esprit du temps*, 1963, p. 19f. Min metod, klagade där Morin, är dels självkritik och dels totalitetsmetod (*méthode autocritique et méthode de la totalité*). Totalitetsmetoden innefattar den självkritiska metoden. Ty även observatören är infogad i systemet av relationer. Den självkritiska metoden (som innebär att lämna moraliserandet över masskulturen) leder naturligen till totalitetsmetoden. Samtidigt kan man undvika den abstrakta byråkratiska sociologismen som nöjer sig med att stycka sönder, isolera den ena eller andra sektorn, utan att relatera dessa sektorer till varandra. Undvik den empirism som sönderstycker objektet (*l'empirisme parcellaire*)! Det är vidare viktigt att observatören deltar i objektet för sin undersökning, gillar att gå på bio, att sätta på en skiva i jukeboxen, att gå på sportevenemang. Observatören måste tycka om att flanera på masskulturens boulevarder.

Vad Morin senare skrivit om är en komplexitet som är av helt annan dignitet, mycket mer genomgripande. Du har en poäng när du nämner att en katolsk recensent kallat kallat Morin panteist.

Beträffande Morins inspirationskällor nämner du egentligen bara Hegel och Marx, utöver förstås den någorlunda samtida naturvetenskapen och de tre metavetenskapliga strömningarna informationsteori, cybernetik och systemteori. Du menar (Holmqvist 1993, bl.a. p. 75) att både hegelianismen och marxismen hängde med in i Morins senare författarskap. Jag skulle vilja tillfoga att det inte är vilken Hegel som helst utan en utpräglad fransk fenomenologisk Hegel, förmedlad av särskilt Hippolyte, och inte vilken som helst Marx utan en Marx skapad i det samtida Frankrike genom receptionen av 1844 års ekonomisk-filosofiska manuskript (den s.k. unge Marx) i förening med leninistisk ortodoxin och en ganska ABC-aktig dialektik.

När det gäller Marx lyfter du fram materialismen (Holmqvist 1993 p.). Men Morins materialism är så allmän att det förefaller onödigt att återopa Marx. Morin har snarare anknytning till Marx antropologiska projekt i Parismanuskripten från 1844, eller till Engels naturfilosofi. När Marx först dyker upp i *L'Homme et la morte*, 1951, p. 301 f, är det via läsningen av dessa ekonomisk-filosofiska manuskript. Det är vid den Marx som ville skapa en antropologi som Morin fäste sig (jfr a.a. p. 328). Med andra ord anslöt Morin till mainstream-receptionen av Marx i Frankrike vid denna tid – icke till kritiken av den

politiska ekonomin (vilket förstås, för att gå händelserna i förväg, innebar att Morin framstod som passé när althusserianerna framträdde.).

Morin läste enligt egen uppgift Hegel först i början av 1940-talet. Det var sent. Kojèves Hegelföreläsningar 1933-39 (utgivna av Queneau i bokform 1947) hade ju fått halva Parisintelligentian att tala om Hegels fenomenologi. Och hänvisningarna till Hegel både hos Morin och i din bok liknar kanske mer vad som lärdes ut i maoistiska eller leninistiska grundkurser än det slags dialektik som Hegel själv. Väsen/framträdelse-dialektiken är frånvarande hos Morin.

Du tycker att Morins resonemang om odödligheten är kuriösa, men man kan också se dem som ett försök att tillämpa hans program i *L'Homme et la morte*, 1951, syftande till att förbinda vetenskap, främst biologi, med antropologi och i synnerhet mytologierna betydelse för människan. I *L'Homme et la morte* sägs (p. 303 et passim) att de levande cellerna i princip är odödliga (p. 303). Även om de skulle råka sluta fungera som celler så existerar där ändå potentiellt liv som kan återuppstå i andra former. Det är i princip kanske bara yttre påverkan som slår ihjäl levande materia. Observera att Morin ännu ej upptäckt de öppna systemens princip! Nu finns tekniska och naturvetenskapliga perspektiv som tillåter oss att förutse odödligheten, slog Morin fast. Hans ambition med denna bok var ju att förena biologi och mytologi, och här gör han det: den vetenskapliga biologins landvinningar + myten om livselixiret, odödlighetens brunn. För övrigt återkom tanken i *Paradigme perdue*: den biologiska döden är inget annat än det fatala resultatet av en ackumulation av fel (PP 1973 p. 230). På så vis var resonemangen om odödligheten en illustration till Morins tes att biologi och antropologi icke bör hållas åtskilda, vilket de heller inte var i begynnelsen. Den separation som enligt Morin varit en växtsjukdom uppstod senare. Först under 1960-talet skulle biologin och antropologin återfinna varandra (Morin 1974a, i *L'unité*, 1974, p. 738).

Din kritikpunkt 8: Bristande självreflexion

Morin utmålade gärna sig själv som marginell. Som du så riktigt anmärker har även den marginelle sina historiska och sociala bestämningar. Jag måste ge dej rätt i kritiken av Morins formuleringar av problemet, som är en smula generande att läsa. Morin förefaller mena sig själv när han hyllat den gränsöverskridande frie intellektuelle vars verk hänas av samtiden och vars genialitet kommer att uppdragas av eftervärlden.

Samtidigt tycker jag att det kan vara rimligt att kalla Morin marginell men i en annan mening än den han själv föreställde sig. Han låg ständigt fel i tiden. Han började utveckla sin antropologi samtidigt som Lévi-Strauss välter just den sortens antropologi över ända; det var 1948 som Lévi-Strauss försvarade sin avhandling *Les structures elementaires de la parenté*, i tryck året därpå, dvs vid den tidpunkt då den trettioårige Morin skrev *L'Homme et la morte*, som ganska snart efter publiceringen 1951 måste ha framstått som ett verk av en gammalmodig gubbe. Morin satsade på den unge Marx precis samtidigt som Althusser samlar sina skaror och skåpade ut den sortens antropologisk marxism som ovetenskaplig. Även i sin omvändelse till naturvetenskapen var Morin senfärdig, den inträffade efter mitten av 1960-talet. Allt tyder på att Morin inte befann sig i händelsernas centrum. I den meningen var han marginell. De unga studiebegåvningarna från École normale supérieure hade ständigt ett försprång. Och han satsade på kognitiv psykologi i M3, färdigskriften 1983-86, då jag själv i anslutning till mitt dåvarande arbete vid KTH for runt i USA och orienterade mig bland dataloger och AI-folk, såna som Morin stöder sig på, och fann att många bland dessa var på väg att konvertera från kognitiv psykologi till fenomenologi. Den som kunde stava till Husserl och Heidegger och Merleau-Ponty hade uppenbara konkurrensfördelar. Nu menar jag inte att det skulle vara förtjänstfullt att följa modets växlingar, men det är av sociologiskt intresse att Morin gång på gång fann sig marginaliserad i betydelsen kvar i ställningar som avantgardet övergivit.

Dock avantgarde

Dock tillhörde han vid några bestämda tidpunkter avantgardet, exempelvis i början av 1970-talet, i samband med bl.a. ett viktigt kollokvium om *L'unité de l'homme* 1972. Vid den tiden agerade han som popularisator av nyaste cybernetiken, systemteorin och molekylärbiologin. Ungefär den funktion som Gregory Bateson fyllde i USA, utan jämförelser i övrigt.

Och drygt tio år tidigare, när massmediasociologin föddes, kan Morins potential och placering tyckas ha garanterat honom en position inom det avantgarde som senare skulle bli etablissemang. Dock höll han sig inom en fransk essäistisk tradition. Han anslöt sig aldrig till räknekarlarna.

Morin klagade ofta över att specialisterna inte uppskattade honom. De skällde hans skrivelser för att vara amatöristiska och journalistiska. Ensamhet, slår han fast, tillkommer både pionjären och den vilsegångne (M1 p. 24), och det är tydligt att för egen del ville framstå som pionjär. I ett annat sammanhang konstaterade han att han väcker irritation hos markägare som misstänker att han tänker sätta upp sitt tält på dennes ägor – men jag är nomad, tillade Morin (SaC 1982 p. 19). Jag är skapt till autodidakt, autodidakt till lynnet (PP 1973 p. 11). Den som hyllar komplexiteten brukar hänvisas till periferin (Sac 1982 p. 277), är hans egen förklaring till sin perifera situation. En annan förklaring skulle fältteorin kunna erbjuda. Specialisterna, som gjort tunga investeringar inom sina egna fält, har svårt för dem som hoppat över grundkurserna och forskarutbildningen och annan träning in i forskningshantverket och ändå gör anspråk på att sitta inne med svaren på de stora disciplinövergripande frågorna. Ungefär som svenska historikers hållning till Herman Lindqvist. En mer rättvisande parallell vore kanske att betrakta Morin som ett slags fransk Gunnar Adler-Karlsson, en som utan att vara specialist hänvisar till biologer och andra naturvetare i ett försök att förnya human- och samhällsvetenskapen.

Diskussion av Morins verk, dess innebörd och betydelse

Så långt den kritik som du i avhandlingen riktar mot Morins verk. Låt oss övergå till hur du förstår detsamma. Jag skall särskilt uppehålla mig vid sådant i din framställning som jag inte riktigt håller med om.

Mission impossible

Morins himlastormande projekt kan uppfattas som ogenomförbart, och understundom har han själv karakteriserat det som omöjligt, vilket tydligen för Morin inte behöver vara av ondo: "den enda kunskapen av värde är den som livnar sig på osäkerhet, och den enda levande tanken är den som uppehåller sig vid den temperatur då den själv upplöses." En läsare är frestad att tänka den kontrafaktiska tanken att om han hade startat sitt författarskap med *La Méthode I* utan att dessförinnan etablera sig med mer specialiserade skrifter om massmedia och annat, i så fall hade omständigheterna inte behövt vara värst mycket annorlunda för att han skulle ha blivit en i skaran av litterära dårar (*fous littéraires*) som Raymond Queneau intresserade sig för, de vilkas manuskript aldrig fann någon förläggare.

Virtuellt verk

Morin skriver påfallande illa, tycker jag. Han tillhör de dåliga författare som skriver svårt för att säga enkla saker. Goda författare skriver enkelt för att säga svåra saker. Men kanske är Morins verk värt en välvillig läsning. En läsart som jag själv tilltalas av är att betrakta honom som upphovsmannen till ett virtuellt verk.

Att läsa Morin är som att läsa två verk, ett som blev nedskrivet och ett virtuellt, blott tänkt. Det kryllar av hänvisningar till kommande böcker och till kapitel i kommande böcker som senare publiceras under annan rubrik, med annat innehåll eller inte alls (se t.ex. M1 p. 221). Morins arbete framstår därmed som ett slags konceptkonst. Idén med verket väger inte sällan tyngre än genomförandet.

Vad tror du att de planerade volymerna av *La Méthode*, icke utgivna, skulle ha handlat om? Volym 4 var tydligen tänkt att betitlas "Les possibilités d'une épistémologie complexe" (enligt p. 71 i Jean-Blaise Grize, "La méthode de la méthode. A propos de 'la connaissance de la connaissance/1' d'Edgar Morin", *Revue européenne des sciences sociales/Cahiers Vildfredo Pareto*, Tome XXV, no 75, 1987, pp. 69-71; vilket också du nämner, Holmqvist 1993 p. 276). Och *La Méthode* var viden tidpunkt tänkt som fembandsverk som skulle avslutas med titeln "L'humanité de l'humanité". Inte bara bokplanerna utan även det som står på sidorna blir på ett märkvärdigt sätt något slags tecken för en oskriven gigantisk bok. Många av de formuleringar som utkom av trycket är så uttunnade och abstrakta att läsaren svårligen kan ge dem mening annat än genom att föreställa sig ännu icke existerande framställningar med tillämpningar inom olika vetenskaper och riktade mot olika forskningsobjekt.

Ambitionerna är oerhörda. Syftet med Morins syfte med sitt skrivande, och liv, sitt liv, är ytterat "la 'recherche de la vérité' pour le 'bien de l'humanité'" (M2 458, citeras av Holmqvist 1993 p. 206).

Ännu ej född

Att Morin inte förmått att skriva detta imaginära verk kan tänkas bero på att den vetenskap han vill skapa eller bidra till inte existerar. Egentligen paradoxalt att han dels hävdar att vetenskapen han vill åt inte finns, dels gör sig så oerhört beroende av de nyaste landvinningarna inom vetenskaperna. Annars tycker man att en viss vaksamhet vore Motiverad. Hans diskussion om forskningen om AI och kognitiv psykologi förefaller ganska antikverad med tanke på vad forskarna på liknande områden nu sysslar med: petrinät, neurala nätverk etc, vilket jag fått en gnutta inblick i på KTH där kollegerna använt parallellprocessorer för att skapa neurala nätverk om flera tusen celler.

Inte heller antropologin duger i Morins ögon. Den är framtidens vetenskap, men existerar ännu ej som verklig humanvetenskap (*vraie science de l'homme*) (p 11 i E. Morin & M. Piattelli-Palmarini, "Introduction générale", i Edgar Morin & Massimo Piattelli-Palmarini (eds), *L'Unité de l'homme. Invariants biologiques et universaux culturels*, Éditions du Seuil, Paris 1974, pp. 7-11). Än så länge finns ingen *science de l'homme* utan detta är en teori som ska konstrueras (PP 1973 p. 229).

Och i dag existerar ännu inte en verklig systemteori (p. 749 i E. Morin, "Le complexe d'Adam et l'Adam complexe", i E. Morin & M. Piattelli-Palmarini, a.a., 1974, pp. 737-751). Systemteorin är ännu mycket bristfällig, bl.a. saknas en teori om auto-organisation och en teori om komplexitetens logik (p. 483 i Morin, "Présentation générale", i E. Morin & M. Piattelli-Palmarini, a.a., 1974, pp. 481-483).

För övrigt var Morin inte ensam om denna syn på systemteorins ofullkomlighet. Också mer namnkunniga tänkare som Henri Atlan (p. 469 i H. Atlan, "Le principe d'ordre à partir de bruit, l'apprentissage non dirigé et le rêve", i E. Morin & M. Piattelli-Palmarini, a.a., 1974, pp. 469-475) hävdade att det ännu inte existerade en teori om komplexiteten eller en teori om organisationen. Självaste John von Neuman betonade på gamla dagar behovet av sådana teorier.

Och inte heller "noologin", vilket var Morins namn på den vetenskap om idéer som borde kröna antropologin, var ännu född, enligt Morin (PP 1973 p. 227). Läsaren undrar om inte M4 var tänkt att åstadkomma detta.

Och inte heller den grundläggande sociologin är ännu född (PP 1973, p. 225: "*La sociologie fondamentale n'est pas encore née*"). Ty man har ännu ej kopplat studiet av samhällen till studiet av karaktären hos hjärnan hos sapiens.

I början av fjärde bandet av *La Méthode* sägs att kunskapssociologin är en ofärdig vetenskap, och att sociologin över huvud taget är oförmögen att vinna kunskap om samhället, eller om sig själv. Morin hävdar att först när sociologin infogar sitt kunskapssystem i det mer omfattande och rika kunskapssystem som skisseras i fjärde och femte kapitlen av nämnda boks första del (vari "auto-trans-meta-sociologin" behandlas) kan en verklig kunskapssociologi växa fram. Ty inom sociologin kan man ej ställa frågan om sanningen. Detta är således en metasociologisk fråga (M₄ p. 15).

Tilltron till tänkandets kraft.

Det kan förefalla paradoxalt att Morin med sin dragning till naturvetenskaperna hyst en så kolossal tilltro till tänkandets kraft. Hans hållning kan kallas idealistisk eller kanske hellre kognitivistisk. Filosofin är en konception om världen och om människan (M₄ p. 428) och erbjuder ett metaperspektiv på idéernas rike (*méta-point de vue sur la noosphère*) (M₄ 249). M₄ handlade om idéer, med stark tonvikt vid språket. Återigen samma vägran att följa modets växlingar – läsaren av M₄ kommer att tänka på sådant som Segerstedts halvsekelgamla normteori. Här finns ingen handlingsteori, inget om kroppen eller annat som upptog många av Morins samtida konkurrenter. En typisk titel är *Penser l'Europe*, 1987 – här handlade det inte om att förklara, undersöka, utforska, analysera utan om att *tänka!*

Med filosofin höjer sig Morin ovan vetenskaperna. Jag är, skriver han, en skyttel eller en smugglare mellan filosofi och vetenskap (*Arguments pour une Méthode*, 1990, p. 260). Han underströk att det viktiga med det han kallar *La Méthode* är att bibehålla förmågan att förvänas (*Arguments pour une Méthode*, 1990, p. 255). Hans metod är bl.a. en metametod i förhållande till vetenskaplig metod (a.a., p. 256). Medan en metodologi är ett program, är en metod en mental eller intellektuell strategi. Morin skisserade sitt tänkandes utveckling som följer. Min första början (*commencement*) var att sammanföra biologin och antropologin i *L'Homme et la mort*, 1951. Min andra början var att 1962 sammanföra antropologin och kosmologin i en uppsats (publicerad i *Le vif du sujet*, 1969). Min tredje början var maj 1968, då jag fortsatte att sammanföra kosmologi, biologi, antropologi, men denna gång ville jag dessutom slutgiltigt placera mig på nivån för problemet med tänkandets struktur (*la structure de pensée*. (SaC 1982 p. 17.)

Jag är lite osäker på vad du menar med filosofi. Din fotnot 14 på sidan 216 ger intrycket att du ställer filosofi mot empirisk vetenskap. Är det så? Personligen har jag svårt för filosofitraktat i Morins något oförpliktande stil. Jag undrar vart hans insikter från 1950-talet tog vägen. Jfr *Cinema*, 1956, p. 12, där metoden sades vara genetisk antropologi (*anthropologie génétique*), en metod som inte tål att presenteras in abstracto, ty denna metod kan rättfärdigas blott genom att man visar att den är verksam när det gäller att göra reda för det studerade fenomenets enhet och komplexitet (*rendre compte de l'unité et de la complexité du phénomène étudié*). Med andra ord: metoden kunde, tycks den unge Morin ha menat, rättfärdigas enbart genom att tillämpas inom vetenskaperna.

Positivism

Morins allomfattande ambitioner kan leda tankarna till många andra encyklopediska projekt, inklusive Hegels, vilket jag gissar är den jämförelse som ligger närmast till hands för dig. För egen del tänker jag snarare på Comte. Det finns mycket av positivistiskt arv hos Morin. Redan dispositionen av *La Méthode* är en repris på *Cours de Philosophie Positive* – från fysiken över kemin och biologin fram till humanvetenskaperna. Men viktigare är att det inom fransk vetenskapsfilosofi funnits en tradition från Comte, som de mer specialiserade epistemologerna gjorde uppror mot. Det innebär att Morin, återigen, vägrat följa utvecklingen inom de vetenskapliga och filosofiska fälten. Han fullföljer på sätt och vis en närmast positivistisk tradition som gjort filosofi av epistemologin. Han har visat begränsat intresse för vad forskare gör.

Totaliserande, kontinuitetstesens

Du bekänner dig till det som inom vetenskapsfilosofin kallas kontinuitetstesens, dvs. uppfattningen om en steglös övergång från vardagstänkande till vetenskap. All filosofisk, vetenskaplig eller poetisk kunskap uppstår ur vardagslivets kultur, hävdar du, utan motivering. Det är en kontroversiell uppfattning. Starka sociologiska (redan durkheimianerna) och epistemologiska traditioner har tvärtom framhållit nödvändigheten av att bryta med vardagstänkandet.

Enhetsvetenskap

Du påtalar på ett par ställen (Holmqvist 1993 p. 157) att Morin tillerkänner varje system eller organisation en egenlogik, specifika begrepp etc. Men det för mig slående intrycket är att Morin eftersträvat motsatsen. Han har försökt finna det förenande. Sådan var ambitionen redan i hans bidrag till kollokviet *L'unité de l'homme*, 1972 (jfr proceedingsvolymens undertitel "*Invariants biologiques et universaux culturels*"). Notera även att Morin skrivit om en *ziencia nuova*, en fysikvetenskap, en humanvetenskap etcetera, i singularis. Det kan förefalla paradoxalt att Morin, med sitt motstånd mot de stora systemen, var en anhängare av enhetsvetenskapsidén, men så förstår jag honom. Han verkar inte tro på det som företrädare för den historiska epistemologin (och efter dem Foucault och andra) kallade regionala epistemologier.

Exempel kan man finna i Morins reflektioner över interdisciplinaritet. Han pekar på problemet att disciplinerna är referensramar som på arbiträrt och stympande sätt styckar upp verkligheten. Han ogillar med andra ord det slags interdisciplinaritet som blott ställer disciplinerna vid sidan av varandra — det blir som nationer samlade inom FN, varigenom enbart diplomatiska överenskommelser blir möjliga (p. 743 i E. Morin, "Le complexe d'Adam et l'Adam complexe", i E. Morin & M. Piattelli-Palmarini, a.a., 1974, pp. 737-751). Det är inte tillfredsställande att klistra ihop biologi och antropologi, utan i stället ska man söka gemensamma begrepp och en underliggande teori som kan belysa komplexitetens fundament (a.a., 1974, p. 746)

Den enhetsvetenskapliga övertygelsen framträder på många ställen i Morins författarskap, såsom när han resonerade om likheterna mellan biologi och sociologi (a.a., 1974, p. 739), och även i lovprisandet av den unge Marx, vars manuskript från 1844 Morin kallade "bländande" och hyllade för att klyvningen natur/människa där inte erkänns. "Naturvetenskaperna omfattar humanvetenskaperna, liksom humanvetenskaperna omfattar samhällsvetenskaperna, det finns inte längre mer än en vetenskap" (PP 973 p. 21). Tydligare kan knappast det enhetsvetenskapliga programmet formuleras.

Universalialia

Morin har sökt efter antropologiska invarianter, universalialia (se hur begreppet universalialia definieras p. 7 i E. Morin & M. Piattelli-Palmarini, "Introduction générale", i E. Morin & M. Piattelli-Palmarini, a.a., 1974, pp. 7-11). Själva hans övertygelse om att t.ex immunologin kan användas för att förstå bland annat hur människor tänker, dvs inte enbart som metafor, bygger på förvissningen att det existerar invarianter.

Ett exempel är det tetragram som var så centralt för Morin: **ordre-désordre-interactions-organisation**. Tetragrammet var det första metabegrepp som introducerades i M₁ (p. 54) och återkom sedan ofta i *La méthode*. Det ha universell räckvidd – giltigt för kosmos och physis, och för bios och antropos, dvs för världsalltet, den fysiska världen, den biologiska världen och människornas värld (M₂ p. 378).

Vissa forskningstraditioner har självklar plats, men inte andra

En underlighet i Morins verk är att han utan nämnvärd motivering tilldelar vissa forskningstraditioner och inte andra en självklar plats i sitt bygge. Att han till skillnad från sina generationskamrater ger så föga utrymme åt fenomenologin är svårt att förstå. M₃ fullbordades i mitten av 1980-talet (M₃ p. 234), vilket råkar vara samtidigt som jag själv och några kolleger från KTH gjorde en odysse runt USA för att besöka ett stort antal forskningscentra där dataloger och AI-folk huserade, just den sortens forskare som Morin stöder sig på. Bland dessa kunde jag vid denna tidpunkt iakttä ett strömhopp från kognitiv psykologi till fenomenologi. Den som kunde stava till Husserl och Heidegger och Merleau-Ponty hade uppenbara fördelar inom detta konkurrensfält. Jag undrar varför fenomenologin lyser med sin frånvaro hos Morin. Fenomenologin var ju den väg längs vilken åtskilliga bland hans generationskamrater och de en smula yngre sökte sig vidare, inte minst ut ur marxismen. Detta förstås inte sagt som kritik, det är ingen brist att vägra följa modets nycker, men det vore intressant att få en sociologisk förklaring till Morins vid denna tidpunkt udda vägval.

Inte heller den mest segerrika skolbildningen bland de samtida historikerna, *Annales*-riktningen eller *la nouvelle histoire*, verkar ha spelat någon roll för Morin. Denna riktningens dominans var ovedersäglig. Både Dumezil och Braudel hade 1949 valts in vid Collège de France, två år innan Morin publicerade sin bok om människan och döden. För egen del tycker jag att de metoder som odlades av den periodens (den andra generationen) Annales-historiker, med fokus på de långa vågorna, de sega strukturerna etcetera egentligen borde ha passat Morins program bättre än de något kufiska utläggningar om personlighetens roll i historien m.m. som han ägnar utrymme åt i M₄. Återigen var Morin ur takt med tiden. Han verkar ha tagit parti för den "händelsehistoria" som varit måltavla för Annales-historikernas kritik.

Morins idealbild av den intellektuelle

Jag tycker att din kritik (p. 287f) av Morins idealisering av den intellektuelle är rimlig. Se t.ex. *Pour sortir du XXe siècle*, 1981, p. 265: Vetenskapsmannen är oförmögen att tänka inte bara över mänskligheten, utan även om vetenskapen. Den intellektuelle sfären är sfären för fundamentala idéer. Den intellektuelle som Morin efterlyser [och uppenbarligen själv vill vara] är en metaintellektuell, som erkänner att tänkandet, teorin, handlandet har komplexa betingelser. Permanent självanalys (*auto-analyse*) behövs. Den intellektuelles egen sjuka är att tro att idén är verkligheten.

Se även M₄, slutet, p. 218 ff et passim: Morin har velat åstadkomma en paradigrevolution, och tillmätte en sådan en omvälvande betydelse. Den klassiska västerländska vetenskapens paradigm befinner sig i kris (M₄ 324). En paradigmatiske revolution krävs. Tidigare har paradigmet varit osynligt, nu vill Morin skapa paradigmologi, en ny vetenskap om paradigm som gör paradigmerna synliga. En förändring av paradigm skulle påverka hela vår värld (M₄ 218). Tilläggas bör att Morin definierade paradigm som en konceptuell modell som styr alla diskurser. (PP 1973 p. 22). Morin laborerar även med med Maruyamas begrepp *mindscape*, dvs karta över tänkadets terräng (dock var Morins resonemang synnerligen generellt, blott fyra stora typer av *mindscapes* förekom, M₄ p. 212ff), liksom med Foucaults begrepp *episteme*. Morin skrev: Med paradigme avser jag, precis som Foucault med *episteme*, inte sådant som har blott med det vetenskapliga tänkandet att göra, utan allt vetande, allt tänkande, alla noologiska system (M₄ p. 213).

Det nödvändiga paradigmskiftet har inte alls skett, enligt Morin. Visserligen vet biologer numer att systemen är öppna, men idén om auto-eko-organisation har ännu ej trängt in i den biologiska vetenskapen. Man vet visserligen att människan är en varelse som är både fysisk och biologisk, både individuell och social, men ingenstans finns förbindelserna (*liasons*) mellan fysikaliska, biologiska, antropologiska, psykologiska, sociologiska perspektiv. Man talar om interdisciplinaritet, men överallt fortsätter uppsplittringen mellan discipliner. Man inser på sina håll att skilsmässan mellan de humanistiska och naturvetenskapliga kulturerna är fördärlig, men löjet drabbar den som försöker att vara en skyttel [som en sådan karakteriserar Morin ibland sig själv] mellan humaniora och naturvetenskap. Även om man stundom ifrågasätter experternas och teknokraternas regemente,

ifrågasätter man inte den hyperspecialiseringsprincip som producerat dem. För att ändra på allt detta krävs en paradigmatiske revolution (M₄ p. 235) Vi måste grunda en noologi, och se till att andra vetenskaper blir mer komplexa. Och Morin anser sig ha inlett arbetat med en skapa ett *paradigme de complexité*. Denna paradigmatiske revolution förutsätter historiska, sociala och kulturella betingelser, men kräver även en medvetandets egen revolution (M₄ 236). Detta är en förutsättning för inget mindre än mänsklighetens överlevnad (M₄ 237)

Ett slags värde med Morins projekt är att det illustrerar hur marigt det är att anlägga en "helhetssyn", som ett slitet honnörsord lyder. Hur komplicerad uppgiften blir om den tas på allvar åskådliggörs med Morins försök att sätta den biologiska organisationens paradigm på formel:

auto-(géo-phéno-égo)-socio-(géo-phéno-égo) éco-re-organisation computationnelle/informationnelle/communicationnelle)

Det första "auto" hänvisar till molekylärbiologin och cellbiologin, det första "géo" till genetiken, de första "phéno" och "égo" till etologon, varefter "socio" hänvisar till samhällsvetenskapen och "éco" till ekologin (M₂ p. 353, jfr p. 346 et passim). Detta paradigm är "inte komprimerbart", det kan inte förenklas ytterligare, inget av leden kan avlägsnas. Ingen disciplin eller förklaring kan göra anspråk på hela sanningen, vare sig generna, miljön eller subjektet. Paradigmet behövs för att förena det som de biologiska disciplinerna splittrat upp och för att vägleda våra diskussioner om livet. (M₂ p. 354).

Till sist

vill jag gratulera dig till att ha rott det här arbetet i hamn. Inte minst har jag imponerats av din uthållighet. Jag minns när vi möttes i Paris i början av 1980-talet och i sällskap med andra unga intellektuella groupies drog runt till föreläsningar och seminarier med Foucault, Deleuze, Guattari, Lyotard, Derrida, Baudrillard, Bourdieu och andra. Redan då berättade du om dina planer på en studie om Edgar Morin, fastän du blivit allt mer skeptisk till hans arbete. Ändå fortsatte du, medan många andra jagade vidare efter de nyaste mästartänkarna.

När nu Morin satt åtminstone en tillfällig punkt för sitt stora *La méthode*-projekt är det bra att någon, i något hörn av världen, tagit honom på allvar, och forcerat de fyra banden, 1 375 sidor, och tagit egen ställning.

Det har du gjort och ska ha all heder av.

Jag har efterlyst att du skulle göra mer av dina egna vetenskapsteoretiska intentioner än som varit möjligt i det här arbetet. Min förhoppning och förvissning är att du nu får chans därtill. Lycka till med det.